

Любов Г. Ліпич (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна)

Лариса О. Ющишина (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА*

У статті висвітлено еколого-економічні проблеми виробничих підприємств. Обґрунтовано критерії підвищення ефективності процесу інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства.

Ключові слова: еколого-економічні інтереси, інформаційне забезпечення.

Табл. 1. Рис. 3. Літ. 20.

Любовь Г. Липич (Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина)

Лариса А. Ющишина (Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина)

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье освещены эколого-экономические проблемы производственных предприятий. Обоснованы критерии повышения эффективности процесса информационного обеспечения эколого-экономических интересов предприятия.

Ключевые слова: эколого-экологические интересы, информационное обеспечение.

Liubov G. Lypych (Lesia Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine)

Larysa O. Yushchyshyna (Lesia Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine)

INFORMATION SUPPORT FOR ECOLOGICAL AND ECONOMIC INTERESTS OF ENTERPRISE

The article highlights the ecological and economic issues of industrial enterprises. The criteria for increasing the efficiency of information support management of ecological and economic interests of the enterprise are grounded.

Keywords: ecological and economic interests; information support.

Постановка проблеми. Одним з основних чинників успішного ведення бізнесу, який стає все більш значущим як конкурентна перевага, є інформаційний. Здійснюючи свою діяльність в умовах швидких, перманентних і важкопрогнозованих змін зовнішнього середовища, вітчизняні підприємства потребують належного інформаційного забезпечення. Розуміння і пошук відповідей на запитання, як діяти підприємству, як швидше досягти намічених цілей, залежатиме від кількості та якості інформації, що нею мають користуватися керівники підприємства в конкретній ситуації для прийняття рішень. Проте у процесі пошуку потрібної інформації ефективність відображення отриманих даних не завжди висока. Відкривається широке коло проблем, пов'язаних зі змістом інформаційного характеру: його складністю, багато-

* статтю підготовлено на основі доповіді на XII-му міжнародному науковому семінарі «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та екології» (1–5 липня 2013 р., оз. Світязь – Київ).

гранністю, не всі параметри підприємства легко піддаються формалізації для кількісного визначення, особливо, коли йдеться про еколого-економічні інтереси підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні основи функціонування та стимулювання екологічного підприємництва досліджували такі вчені, як Н. Андрєєва [2], А. Бохан [3], І. Воронєцька [4], Є. Какутич [9]; вивченню ринку екологічно чистих продуктів та екологічного іміджу підприємства як чинника його конкурентоспроможності присвячено праці В. Омеляненко [11], Є. Подарь [13]; проблеми організації систем технології конверсії енергії й речовини в предмети споживання суспільством, які б не порушували природного балансу екосистеми, є предметом дослідження Д. Колотила [18]; розробці методичних підходів до формування взаємоузгодженої соціально-економічної мотивації екологізації інноваційної діяльності присвятили свої праці Г. Мішеніна [10], А. Прокопенко [15]; розробці правового забезпечення екологічних інтересів підприємства присвячені праці М. Орлова [12], В. Попова [14], О. Судачкової [19] та інших. Водночас варто зазначити, що теоретичні й методичні аспекти інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства залишаються маловивченими.

Невирішені частини загальної проблеми. Необхідність розробки інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства зумовлена зниженням імовірності підприємницького ризику. Інформація має виняткову здатність впливати на вартісну оцінку управлінських рішень, які приймаються стосовно впровадження ресурсозберігаючих технологій чи/та технологій екологічно чистого виробництва.

Важливим аспектом інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства є інформованість споживачів про екологізацію виробництва. Часто бар'єром для стійкого розвитку підприємства та виходу його на зовнішній ринок є низький екологічний імідж. У напруженій конкурентній боротьбі здобувають перемогу ті підприємства, які швидше за інші реагують на зміни в еколого-економічній ситуації. Це вимагає продуманої системи заходів та інструментів в напрямку гармонізації екологічних та економічних інтересів підприємства і спонукає надалі досліджувати дану проблематику.

Метою дослідження є вивчення та розвиток теоретичних і прикладних аспектів інформаційного забезпечення як одного з найважливіших компонентів процесу формування еколого-економічних інтересів підприємства.

Основні результати дослідження. Можливості застосування ринкових механізмів для вирішення природоохоронних завдань досліджуються ще з кінця 80-х років ХХ століття. Згідно з економічною теорією, механізми, засновані на створенні ринкових стимулів для зниження забруднення навколишнього середовища, у більшості випадків є більш ефективними, ніж традиційні підходи (наприклад, нормування викидів, платежі за забруднення тощо).

Досягти значних конкурентних переваг підприємство може завдяки збалансуванню своїх економічних та екологічних інтересів, які знаходяться у логічному взаємозв'язку.

За всієї різноманітності поглядів вчених на проблему природи інтересу їх об'єднано у три основні групи (рис. 1).

Навкові підходи до визначення сутності інтересу як категорії

<p>Інтерес як суб'єктивна категорія, що виступає опосередкованим процесом свідомості людини (стан свідомості, спрямування думок і уваги людини до певного предмета, яким може бути здобуття матеріальних благ, знань, одержання задоволення від чогось тощо).</p>	<p>Інтерес як об'єктивна категорія, що зумовлена умовами життя соціальних суб'єктів (суспільства, класів, колективів людей, індивідів), інтереси існують поза волею і свідомістю людей, вони лише усвідомлюються ними.</p>	<p>Інтерес як єдність об'єктивного і суб'єктивного – джерелом виникнення інтересу є матеріальні потреби людей, тому інтереси мають об'єктивну основу. Однак у процесі усвідомлення і реалізації інтересу бере участь свідомість людини, тому інтерес набуває ознак суб'єктивізму.</p>
---	--	---

Рис. 1. Наукові підходи до визначення сутності інтересу як категорії, побудовано на основі [12; 14]

У процесі розробки механізмів державної мотивації і стимулювання екологізації виробничо-господарської діяльності слід виходити з того, що в ринкових умовах природоохоронна діяльність має бути економічно доцільною. Таким чином, екологічні інтереси можна визначити як вагомий елемент економічної доцільності діяльності підприємства.

Проте, як зазначає М. Орлов, усвідомлення екологічних інтересів, їх відповідності об'єктивним умовам життя відбувається в міру пізнання людиною законів розвитку природи і виявлення ролі та місця суспільства і людини у навколишньому природному середовищі. Якщо суспільство і людина орієнтуються на соціальні й економічні чинники без урахування екологічних, в суспільстві формуються інтереси, спрямовані не на взаємодію з довкіллям, а лише на споживання його благ (природних ресурсів, лікувально-оздоровчих властивостей, естетичної насолоди від ландшафтів тощо) [12].

Як свідчить аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників соціально-економічного розвитку України, сучасний період характеризується не тільки певними проблемами в економічній сфері, а й глобальною кризою в екології (табл. 1).

Розвиток економіки України спирається на існуючу технологічну базу. За виробничий цикл, починаючи від видобутку сировини, на одну тонну кінцевої продукції припадає 9,9 т відходів, у тому числі I–III класів небезпеки. Антропогенне й техногенне навантаження на навколишнє природне середовище у кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу та продовжує зростати. Щільність викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря останнім часом становить близько 150 кг на кожного мешканця України, зокрема, 5,1 т діоксиду вуглецю, який відноситься до парникових газів. Це в кілька разів більше, ніж у розвинених країнах світу. Споживацьке ставлення до природи, надмірне втручання в її збалансовані процеси погіршують екологічну ситуацію у природному довкіллі. Ця проблема нині є найактуальнішою для людського суспільства, і розв'язувати її необхідно техніко-економічними засобами.

На сьогодні, як справедливо зазначає Д.М. Колотило, «необхідна еколого-економічна термодинамічна концепція синергетичного «симбіозу» при-

родничих і технологічних систем економічної діяльності, а отже, «симбіозу» економістів, технологів і екологів, передусім у взаємно зорієнтованій освіті і, як наслідок, у плідній спільній праці над розв'язанням комплексних економічних і техніко-екологічних проблем сучасності» [18, 156].

Таблиця 1. Основні показники техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в Україні в 2008–2012 рр.*

Показник	2008	2009	2010	2011	2012
Викиди забруднюючих речовин у повітря, тис. т	7210,3	6442,9	6678	6877,3	6821,1
Викиди діоксиду вуглецю, млн. т	209,4	185,2	198,2	236,0	232,0
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. куб. м	2728	1766	1744	1612	1521
у тому числі їхня частка у загальному водовідведенні, %	31,5	23	21,4	20,0	18,8
Утворення відходів I–IV класів небезпеки, тис. т	–	–	419191,7	44761,2	450726,8
у тому числі I–III класів небезпеки	2301,2	1230,3	1659,8	1434,5	1368,1
Частка відходів, розміщених у спеціально відведених місцях чи об'єктах, усього, %	–	–	80,6	61,9	64,3
у тому числі I–III класів небезпеки	46,3	27,1	18,5	9,7	10,7
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	12176,0	11073,5	13128,0	18490,7	20514,0

* складено за даними [5; 6].

– статистичне спостереження не проводилося.

Досягнення стійкого соціально-економічного зростання можливе лише за умови узгодження економічних та екологічних інтересів, за всебічної екологізації виробництва та впровадженні екологоорієнтованих нововведень на виробничих підприємствах [19].

З огляду на це, стійкий розвиток соціально-економічної системи переважно пов'язаний з екологізацією та розвитком соціальної відповідальності бізнес структур (рис. 2).

Умови розвитку еколого-орієнтованого підприємництва обумовлені його екологічною політикою, яка визначає лінію поведінки щодо охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування та припустимого рівня екологічної безпеки бізнесу.

Екологічне підприємництво характеризується як вид діяльності, який спрямований не лише на отримання прибутку, а й на вирішення еколого-економічних проблем природогосподарювання й охорони довкілля.

Екосистемне підприємництво пов'язане з діяльністю екологічного спрямування, яка необхідна для відтворення та підтримки екосистем і збереження біорізноманіття.

Успішна реалізація екополітики значною мірою залежить від інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства, яке доцільно розглядати як сукупність потоків інформації різного характеру, що призначена для прийняття рішень у сфері еколого-економічної діяльності.

Інформаційне забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства має перебувати у нерозривному зв'язку із системою екологічного управління

тими напрямками діяльності, де можна отримати явну вигоду, наприклад, щодо зосередження зусиль на безпосередній економії коштів чи на дотриманні відповідності регуляторним вимогам, пов'язаним, переважно, з її суттєвими екологічними аспектами.

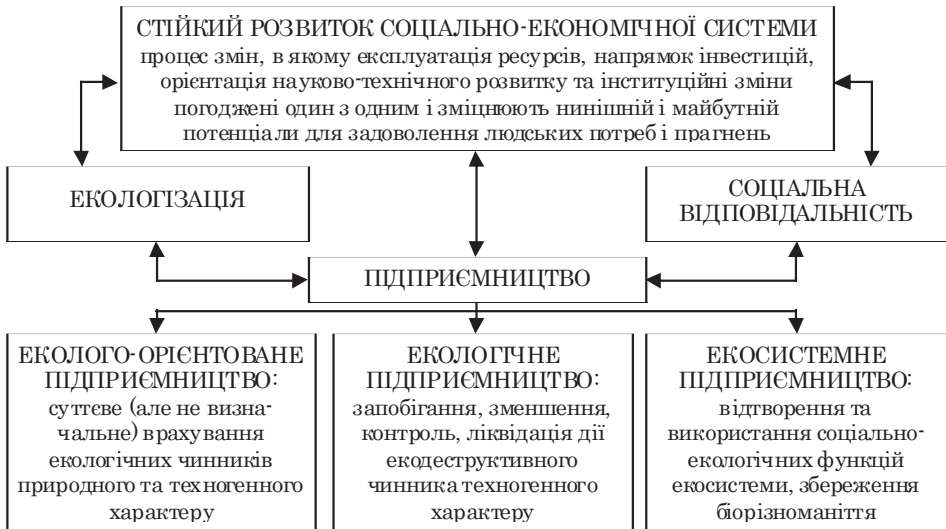

Рис. 2. Взаємозв'язок стійкого розвитку соціально-економічної системи з екологізацією виробництва, авторська розробка

З втіленням системи екологічного управління можна запровадити методики, програми й технології для подальшого поліпшення екологічних характеристик. Коли система екологічного управління набуває досконалості, екологічні міркування можна долучити в усі рішення щодо діяльності підприємства [8].

Визначати екологічні аспекти виробничого підприємства та пов'язані з ними впливи на довкілля, встановити еколого-економічні цілі та завдання й розробити програму їх виконання можливо завдяки неперервному процесу планування. Тобто в умовах сучасного господарювання вітчизняні підприємства потребують науково обґрунтованого передбачення майбутніх тенденцій науково-технічного і соціально-економічного розвитку. Для ефективного функціонування суб'єктів господарювання необхідним є, як мінімум, десятирічний горизонт планування свого розвитку. При цьому екстраполяція минулих тенденцій не повинна домінувати при формуванні планів майбутнього розвитку. Завдання полягає якраз у протилежному – у зміні сформованих тенденцій та ініціюванні економічного зростання. Прогноз повинен визначатися поєднанням наявних можливостей і бажаних результатів. Для цього він має враховувати закономірності сучасного економічного розвитку і починатися з формулювання чітких цілей соціально-економічного розвитку на визначену перспективу та інвентаризації наявних ресурсів, які можуть бути задіяні шляхом створення відповідних макроекономічних умов і заходів державного регулювання. Ці заходи мають визначати зміст індикативних планів соціально-економічного розвитку країни.

На відміну від централізованих директив, що планувалися зверху за командно-адміністративної системи господарювання, індикативні плани і програми розвитку ринкової економіки не містять обов'язкових для виконання завдань. Їх доцільно розробляти за участю і з урахуванням пропозицій ділових кіл та наукового співтовариства. Сама процедура розробки плану має за мету формування загальнонаціонального консенсусу щодо пріоритетів соціально-економічного розвитку країни і спирається на роботу інститутів соціального партнерства.

Доповнюючи дії механізмів ринкової конкуренції, держава сприятиме зниженню невизначеності і нестійкості ринкової кон'юнктури. Це допоможе суб'єктам екологічного підприємництва зорієнтуватися в перспективах розвитку свого виробництва і вчасно здійснювати перерозподіл капіталу в освоєння нових ресурсозберігаючих технологій і ринків збуту, забезпечувати розвиток відповідної інформаційної сфери. Останнє особливо важливо для малих і середніх підприємств, які не мають можливості спрогнозувати зміни ринкової кон'юнктури. Індикативні плани не перешкоджають вільному цілепокладанню самостійних господарюючих суб'єктів, а виконують для них функції маяків, що вказують перспективні напрямки зміни економічної кон'юнктури та економічної політики держави.

Важливим елементом інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства є також індикатори еколого-економічних процесів.

Стандарт ISO 14031:1999 «Екологічне керування. Настанови щодо оцінювання екологічної характеристики» пропонує виділяти такі групи індикаторів еколого-економічних процесів: індикатори системи менеджменту, індикатори операційних процесів та індикатори екологічних умов діяльності підприємства [20].

Як зазначає О.А. Сизоненко, такі індикатори «одночасно у змозі давати їх якісні і кількісні характеристики, можуть бути виражені як в абсолютних, так і у відносних одиницях, що залежить від призначення і характеру їх застосування» [17].

Переваги застосування зазначених індикаторів для ідентифікації еколого-економічних інтересів полягають у тому, що вони характеризують роботу керівництва підприємства в напрямку управління еколого-економічними процесами, забезпечують фактичну оцінку екологічних аспектів та оцінюють їх вплив на навколишнє середовище.

Для оптимізації процесів інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства доцільно скористатися схемою використання даних та інформації, запропонованою міжнародним стандартом ISO 14031:1999 (рис. 3).

Варто також враховувати низку критеріїв, дотримання яких підвищить ефективність процесу інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства:

1. Загальна система еколого-економічних інтересів підприємства має містити їх обмежену кількість, що дозволить організувати процес спостереження за їхнім дотриманням і вжити заходів щодо їх захисту. До системи інтересів

підприємства повинні входити найбільш значимі для нього інтереси, відібрані за принципом пріоритетності. Водночас система інтересів підприємства повинна бути достатньо різнобічною за орієнтацією і враховувати етап життєвого циклу конкретного підприємства або цілої галузі.

2. Еколого-економічні інтереси підприємства мають бути пов'язані з суб'єктами зовнішнього середовища, тобто мати адресне призначення. Це дозволить забезпечити дієвий характер даної системи.

3. Еколого-економічні інтереси підприємства мають подаватись у вигляді економічних показників, що дозволить забезпечити їх кількісне представлення.

4. Наявна внутрішня суперечливість еколого-економічні інтересів підприємства має компенсуватися загальними позитивними результатами діяльності. Такі інтереси підприємства, як позитивний екологічний імідж підприємства, виробленої продукції або послуг, збільшення обсягів виробництва, підвищення якості продукції, що не мають практичних механізмів порівняння мають визначатися на основі оцінювання їхнього впливу на кінцевий процес відтворення.

Рис. 3. Схеми використання даних та інформації, побудовано на основі [20]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Урахування в аналітичних системах індикативної складової загальноекономічного (зовнішнього) середовища дозволить нівелювати розбіжності між чинною практикою використання інформаційного забезпечення й об'єктивними потребами інформаційної підтримки еколого-економічних інтересів підприємства. Теоретичні уза-

гальнення та запропоновані підходи, що акцентують основну увагу на визначенні критеріїв, дозволять підвищити ефективність процесу інформаційного забезпечення еколого-економічних інтересів підприємства. Запропоновані теоретичні положення та практичні рекомендації щодо вирішення цих проблем можуть бути інструментарієм для подальших досліджень проблеми управління ефективністю еколого-економічних процесів вітчизняних суб'єктів господарювання.

1. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 №880-р // zakon.rada.gov.ua.
2. *Андреева Н.Н.* Экологически ориентированные инвестиции: выбор, решение и управление: Монография. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
3. *Бохан А.В.* Екологізація підприємництва в умовах трансформації економіки: Автореф. дис... канд. екон. наук. – К., 2009. – 21 с.
4. *Вороньцька І.С.* Моделювання системи екологічного маркетингу в сільськогосподарських підприємствах // Сталій розвиток економіки. – 2012. – №4. – С. 273–279.
5. Довкілля України у 2010 році // ukrstat.org.
6. Довкілля України у 2012 році // ukrstat.org.
7. *Дробноход М.* Стійкий екологічно безпечний розвиток: український контекст // dt.ua.
8. ДСТУ ISO 14004:2006. Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення (ISO 14004:2004, IDT) // document.ua.
9. *Какутич Є.Ю.* Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання: Дис... канд. екон. наук. – К., 2006. – 184 с.
10. *Мішеніна Г.А.* Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: Дис... канд. екон. наук : 08.00.06 / Сумський державний університет. – Суми, 2010. – 184 с.
11. *Омельяненко В.А.* Екологічний імідж підприємства як фактор його конкурентоздатності // intkonf.org.
12. *Орлов М.* Правове забезпечення реалізації екологічних інтересів – основа належної охорони довкілля і розвитку економіки України // Право України. – 2001. – №1. – С. 21–24.
13. *Подарь Е.В.* «Экологическая чистота» как концепция продвижения продукта // www.volsu.ru.
14. *Попов В.К.* Право и материальные интересы в межведомственной кооперации. – Харьков, 1983. – 169 с.
15. *Прокопенко О.В.* Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: Монографія. – Суми: СумДУ, 2010. – 395 с.
16. *Салига С.Я., Фатюха В.В.* Інформаційне забезпечення управлінських рішень на підприємствах: Монографія. – Запоріжжя: ГУ ЗІДМУ, 2007. – 152 с.
17. *Сизоненко О.А.* Управління еколого-економічними процесами промислових підприємств // www.experts.in.ua.
18. Системи технологій в економічній діяльності та екології: Навч. посібник / Д.М. Колотило, А.Т. Соколовський, В.В. Афтандіянц, О.М. Коваленко; За наук. ред. Д.М. Колотила. – К.: КНЕУ, 2010. – 327 с.
19. *Судакова О.І., Судакова Д.А.* Забезпечення екологічної безпеки виробничих підприємств // www.confcontact.com.
20. ISO 14031:1999 Environmental management – Environmental performance evaluation – Guidelines // www.iso.org.

Стаття надійшла до редакції 1.08.2013.